

Posterunek Straży Granicznej Ostrów Mazowiecka 1934-1938

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia działalność Posterunku Straży Granicznej Ostrów Mazowiecka w latach 1934-1938, omawiając jego obszar operacyjny, strukturę kadrową oraz zadania wywiadowcze na tle historii regionu. Na podstawie niepełnych materiałów archiwalnych autor przybliży funkcjonowanie jednostki i wskazuje potrzebę dalszych badań z wykorzystaniem lokalnych źródeł.

Słowa kluczowe: Straż Graniczna, Ostrów Mazowiecka, posterunek SG, formacje graniczne

Działalność Straży Granicznej w latach 1928-1939 nie jest powszechnie znana. To obszar historii, który w dalszym ciągu wymaga badań. Pokażny – acz niekompletny materiał archiwalny nie zawsze pozwala na pełne opracowanie. Warto jednak sięgnąć po dokumenty, które oprócz informacji dotyczących służby granicznej – dają możliwość pogłębienia wiedzy o historii lokalnej. Tekst ten jest kolejnym działaniem autora, którego celem jest zwrócenie uwagi na nieznanne lub mało znane fakty – odnotowane w dokumentach formacji. Dotyczą one m.in. działań realizowanych w obszarze właściwości terytorialnej posterunku Straży Granicznej Ostrów Mazowiecka.

W latach 1928-1939 podstawową jednostką w strukturze organizacyjnej Straży Granicznej była placówka [plac.]¹. Placówki I linii realizowały zadania graniczne. Rozmieszczono je wzdłuż granicy państwowej przydzielając do ochrony odcinki o długości od kilku do kilkunastu kilometrów. Placówki II linii wykonywały zadania wywiadowcze i zostały rozmieszczone w głębi pasa pogranicza. O ile placówki graniczne chroniły granicę i jej oznaczenia² – prowadząc jed-

¹ A. K. Sobczak, *Mazowiecki Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej w Ciechanowie w latach 1928-1939*, Muzeum Szlachty Mazowieckiej, Ciechanów 2015, s. 28-29.

² Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie [ASGran.], sygn. 188/25, *Mazowiecki Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej [Maz. IO SG], Pismo L.dz. 151/Inf. Z dnia 4 września 1929 r. - Instrukcja służby wywiadowczej*, k. 1.

nocześnie kontrolę ruchu osobowego i towarowego – to placówki wywiadowcze w swych działaniach były nastawione na przeciwdziałanie przemytowi i ochronę monopolu państwowego. Szczelność granicy miała bezpośredni wpływ na wysokość zobowiązań podatkowych i skuteczność ich poboru. Efektywnie działająca formacja zapewniała dochody z ceł i podatków oraz różnego rodzaju opłat tym samym przyczyniając się do zwiększenia należności budżetowych. Dla poprawy oczekiwanych efektów – w zależności od istniejących potrzeb – tworzone lub znoszone posterunki Straży Granicznej. W systemie ochrony granicy państwowej funkcjonowały one jako jednostka podległa placówce II linii (wywiadowcza) albo podporządkowana bezpośrednio oficerowi sztabu. Niezależnie jednak od podległości organizacyjnej, zadania posterunku [post.] – jako organu służby wywiadowczej koncentrowały się na prowadzeniu działań mających na celu przeciwdziałanie przemytowi³. Posterunki tworzone od początku istnienia formacji. Już w maju 1928 r. na podstawie dyspozycji kierownika Mazowieckiego Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej [Maz. IO SG] mjra Karola Kurka⁴ utworzone posterunki informacyjne Goniądz i Ostrołęka⁵, Olszyny⁶ – i nieco później – Grudziądz⁷, Turośl, Lidzbark, Jabłonowo⁸ – a w kolejnych latach m.in. Rydzewo Zabiele i Nowogród⁹ i in.

U podstaw decyzji o utworzeniu posterunku Straży Granicznej – stały przede wszystkim potrzeby związane z gromadzeniem informacji o organizacji i metodach przemytu, wciąż zmieniających się szlakach przetrzutu towarów i miejscach ich magazynowania. Wywiadowcy Straży Granicznej prowadzili działania polegające na precyzyjnym rozpoznaniu społeczności pogranicza i ich wzajemnych relacji, aktywności gospodarczej, przynależności organizacyjnej – w szczególności – politycznie podejrzanych, zawodowych przemytników i osób nieuświadomionych społecznie. Dla nich przemyt nie był niczym złym¹⁰. Wręcz przeciwnie – był źród-

³ Tamże.

⁴ Urodzony 7 listopada 1895 r. w Krakowie, syn. Piotra i Rozalii z Panków. W okresie od 13.09.1914 r. do 30.10.1918 r. w armii austriackiej. Od stycznia 1919 r. w WP. W czasie wojny 1919-1921 walczył w szeregach 24 pp – w stopniu podporucznika. We wrześniu 1919 r. poprowadził żołnierzy do ataku na tyły wroga zdobywając 3 działa, kilka karabinów maszynowych i kilkudziesięciu jeńców – za co został odznaczony Krzyżem Wojennym Orderu Virtuti Militari. W 1927 r. skierowany do dyspozycji Ministra Skarbu. Od stycznia 1928 r. objął kierownictwo Mazowieckiego Inspektoratu Okręgowego Straży Celnej z poleceniem jego reorganizacji. Za realizację tego zadania otrzymał Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski i nagrodę pieniężną. W listopadzie 1928 r. został odwołany do służby w armii. W późniejszym czasie został dowódcą Batalionu Podchorążych – gdzie awansował do stopnia podpułkownika. Następnie dowodził Batalionem Morskim w Wejherowie. We wrześniu 1939 r. dostał się do niewoli sowieckiej. Przebywał w więzieniu NKWD m.in. w Przemyślanach i Lwowie. Wiosną 1940 r. zamordowany. Figuruje na liście ukraińskiej.

⁵ ASGran. sygn. 188/724, Maz. IO SG, Rozkaz organizacyjny Nr 5 z dnia 11 maja 1928 r. (pkt III), b.p.

⁶ Tamże, Rozkaz organizacyjny Nr 6 z dnia 15 maja 1928 r. (pkt II), b.p.

⁷ Tamże, Rozkaz organizacyjny Nr 8 z dnia 18 lipca 1928 r. (pkt III), b.p.

⁸ Tamże, Rozkaz organizacyjny Nr 9 z dnia 25 września 1928 r. (pkt III), b.p.

⁹ Tamże, Rozkaz organizacyjny Nr 2 z dnia 10 grudnia 1929 r. – granice IG, Komisariatów i Placówek, k. 10.

¹⁰ A. K. Sobczak, Straż Graniczna w Działdowie 1928-1939, Muzeum Pogranicza – Instytut Północny im.

dłem dochodu – a więc sposobem na utrzymanie i wyżywienie rodziny. Doskonała znajomość terenu, społeczności zamieszkujących pogranicze i panujących tam stosunków, kontakty po drugiej stronie granicy (nierzadko rodzinne) powodowały, że ludzie ci albo sami organizowali przemyt na mniejszą skalę, albo stanowili dobry materiał dla realizacji procedury większych rozmiarów. W takich warunkach niełatwym zadaniem dla formacji było pozyskanie do współpracy informatorów, którzy dostarczali wiarygodnych informacji umożliwiających udaremnienie, a przynajmniej ograniczenie przemytu. Z czasem intensywna praca strażników przyniosła jednak efekty. Czynności rozpoznania przeciw przemytniczego prowadzono w oparciu o zorganizowane siatki agentów i informatorów. Skuteczne rozpoznanie, udaremnienie nielegalnego przekroczenia granicy czy przejęcie towaru powodowały decyzję organizatorów przemytu o przeniesieniu procedury na inny odcinek granicy. Jak należy sądzić był to też jeden z powodów wytyczenia nowego szlaku przetrzutu towarów przemycanych z Prus Wschodnich w głąb kraju. Na jego trasie znalazła się Ostrów Mazowiecka. W następstwie prowadzonego przez Straż Graniczną rozpoznania kierownictwo formacji podjęło decyzję by właśnie tu zlokalizować siedzibę posterunku informacyjnego.

W początkach swego istnienia posterunek informacyjny Straży Granicznej w Ostrowi Mazowieckiej operował w strukturach Inspektoratu Straży Granicznej [Inspektorat SG] Łomża. Dyspozycję utworzenia posterunku z dniem 1 czerwca 1934 r. wydał kierownik Mazowieckiego Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej¹¹ – inspektor Mieczysław Kulikowski¹². Posterunek – ewidencyjnie, gospodarczo i etatowo podporządkowano do Komisarjatu SG Kolno. Służbowo zaś podlegał zwierzchności oficera wywiadu Inspektoratu SG Łomża. Ustalenia te wynikają wprost z dokumentów. Niestety – braki w dokumentacji uniemożliwiają inne konkretne ustalenia. Można domniemywać, że cyt. rozkaz organizacyjny Nr 2 z dnia 8 listopada 1934 r. sankcjonował stan istniejący faktycznie w fazie organizacji już od czerwca tegoż roku – co wynika m.in. z treści rozkazów regulujących sprawy personalne¹³. Siedzibę posterunku ulokowano najpewniej w budynku wynajętym przez skarbu państwa – co wynika z ówczesnej praktyki. Niestety, żaden z zachowanych dokumentów archiwalnych nie zawiera informacji na ten temat. Zgodnie z obowiązującymi w tym czasie normami – obsada posterunku zwykle liczyła 3 szeregowych (2 etatowych i 1 kontraktowy)¹⁴, którzy – w zależności od potrzeb – mogli otrzymać czasowe wsparcie. „W większych ważniejszych i bardziej ruchliwych ośrodkach

W. Kętrzyńskiego, Działdowo – Olsztyn 2020, s. 115.

¹¹ ASGran. sygn. 188/724, Rozkaz organizacyjny Nr 2 z dnia 8 listopada 1934 r. (pkt II), b.p.

¹² Urodzony 21 czerwca 1880 r. w Tarnopolu, s. Kazimierza i Wilhelminy z Wierzbowskich. Przyjęty do służby w Straży Granicznej w lipcu 1928 r. i przydzielony na stanowisko kierownika Inspektoratu Granicznego Biała w Śląskim IO SG. Od lipca 1931 r. kierownik Maz. IO SG w Ciechanowie. W lipcu 1937 r. mianowany nadinspektorem. Z dniem 31 sierpnia 1937 r. przeniesiony w stan spoczynku. Odznaczenia: Krzyż Niepodległości, Krzyż Walecznych, Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi (po raz pierwszy), Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

¹³ W czerwcu 1934 r. do obsady post. SG Ostrów Maz. został przydzielony st. str. Anastazy Osowicki.

¹⁴ ASGran. sygn. 188/25, Maz. IO SG, Pismo L.dz. 151/Inf. Z dnia 4 września 1929 r. – Instrukcja służby wywiadowczej, k. 1.

Posterunek Straży Gran. może się składać z większej ilości szeregowych /do 5-ciu/¹⁵.

Obszar działań posterunku

Granica rejonu post. Ostrów Maz. została ściśle określona. Od północy obejmowała m. Zambrów i biegła przez miejscowości Ostrożne, Srebrna, Szumowo, Koskowo – następnie Gostery, Choromany i Żochy – nieopodal m. Rzepki, by w dalszej kolejności włączyć do rejonu m. Grodzisk i obok m. Dzwonek – wzdłuż rzeki Orz – dobiec do Goworowa. Na wschodzie od Zambrowa obejmowała Osowiec, Ołdaki, Grzymki, Andrzejewo, Zaremby Kościelne, Niemiery, Kańkowo i Małkinię – zaś od południa – wzdłuż rzeki Bug – aż do m. Turzyn. Zachodnia granica rejonu kierowała się w stronę m. Natalin – przez przystanek kolejowy Dalekie, a następnie – Sieczychy i Grądy Polowne – wzdłuż granicy powiatu do rzeki Narew – i dalej wzdłuż Narwi do ujścia rzeki Orz – po czym wzdłuż rzeki aż do Goworowa. W maju 1935 r. dokonano pewnych korekt granicy Inspektoratów SG Łomża i Przasnysz – na odcinku Komisariatu SG Myszyniec i plac. II linii Ostrołęka. Ustalono, że rozgraniczenie właściwości terytorialnej plac. II linii Ostrołęka i post. Ostrów Maz. „...stanowić będzie granica pow. ostrołęckiego i Ostrowia-Maz. [oryg.]”¹⁶.

Kadra

Do realizacji zadań wywiadowczych na wyznaczonym obszarze skierowano strażników przeniesionych służbowo z innych jednostek terenowych. Kierownikiem posterunku został przodownik Edmund Karwacki¹⁷. Do służby wywiadowczej w Ostrowi Maz. został przeniesiony z Kolna – gdzie był kierownikiem placówki II linii. Nowe stanowisko objął we wrześniu 1934 r. Posterunkiem kierował do kwietnia 1935 r. tj. do czasu, kiedy został przeniesiony służbowo do sztabu Zachodnio-Małopolskiego IO SG w Krakowie¹⁸.

We wrześniu 1934 r. do obsady post. Ostrów Maz. dołączył str. Antoni Zygmunt Domiński¹⁹ przesunięty na to stanowisko w ramach Komisariatu SG Kolno. Należy domniemywać, że dobre wyniki w służbie spowodowały, że z dniem 1 lutego 1935 r. otrzymał mianowanie do stopnia starszego strażnika²⁰. W tym też roku – z dniem 1 września 1935 r. przyznano mu prawo do szewronów za 12 lat służby²¹. Służbę wywiadowcy post. SG w Ostrowi pełnił nieco dłużej od

¹⁵ Tamże.

¹⁶ ASGran. sygn. 188/362, Inspektorat SG Przasnysz, Pismo L.dz. 879/II/35 z dnia 8 maja 1935 r. k. 34

¹⁷ Pełnił służbę graniczną w Straży Celnej. W październiku 1928 r. uzyskał przemianowanie do stopnia przodownika Straży Granicznej. W latach 1928-34 pełnił służbę na placówkach komisariatów: Rajgród, Grajewo a od 1932 r. – Kolno. Żonaty, 2 dzieci.

¹⁸ ASGran. sygn. 188/9, Maz. IO SG, Rozkaz Nr 9 z dnia 6 kwietnia 1935 r. (pkt I a).

¹⁹ Służbę wojskową odbywał jako podoficer kancelaryjny w stopniu sierżanta. Następnie pełnił służbę w Straży Celnej. Od 1928 r. w Straży Granicznej w obsadzie placówek K-tu Grajewo a nast. Szczuczyn. Żonaty, 2 dzieci.

²⁰ ASGran. sygn. 188/9, Maz. IO SG, Rozkaz Nr 4 z dnia 16 lutego 1935 r. (pkt I c 6).

²¹ Tamże, Maz. IO SG, Rozkaz Nr 20 z dnia 31 lipca 1935 r. (pkt I a 100).

poprzednika. W marcu 1937 r. został przeniesiony służbowo do Zach.-Młpl. IO SG²².

Podobnie jak str. Domiński – we wrześniu 1934 r. do służby na posterunku w Ostrowi Maz. przydzielono str. Jana Dygasa²³. Jak wynika z dokumentów – był nieco młodszy w służbie od poprzednika – gdyż w tym samym czasie tj. z dniem 1 września 1935 r. przyznano mu prawo do szewronów za 6 lat służby²⁴. W marcu 1938 r. został powołany na VIII kurs doszkolenia kierowników placówek w Centralnej Szkole Straży Granicznej w Rawie Ruskiej²⁵ a z dniem 1 lipca 1938 r. otrzymał prawo do szewronów za 9 lat służby²⁶. Z tym też dniem na podstawie rozkazu Komendy SG został przeniesiony służbowo do Komisarjatu Białystok²⁷.

Do obsady posterunku przewidziano też str. Anastazego Osowickiego²⁸. Na teren K-tu Kolno został on przeniesiony 8 czerwca 1934 r. z K-tu Myszyniec w IG Przasnysz – gdzie zdał kierownictwo plac. Myszyniec. Na post. inf. Ostrów Maz. objął funkcję zastępcy kierownika²⁹. Od 5 kwietnia 1935 r. p.o. kier. po-

Ryc. 1. Strażnik Służby Granicznej

²² ASGran. sygn. 188/11, Maz. IO SG, Rozkaz Nr 6 z dnia 24 marca 1937 r. (pkt V A a 11).

²³ Służbę wojskową jako d-ca drużyny ckm-ów zakończył w stopniu kaprala. W Straży Granicznej od 1.10.1929 r. W VI/31 r. figuruje w ewidencji Komisarjatu Białystok. Żonaty, 2 dzieci.

²⁴ ASGran. sygn. 188/9, Maz. IO SG, Rozkaz Nr 20 z dnia 31 lipca 1935 r. (pkt I c 53).

²⁵ ASGran. sygn. 188/12, Maz. IO SG, Rozkaz Nr 5 z dnia 8 marca 1938 r. (pkt VII 5).

²⁶ Tamże, Komenda Maz. Okr. SG, Rozkaz Nr 13 z dnia 28 czerwca 1938 r. (pkt IX b 13).

²⁷ Tamże, Rozkaz Nr 17 z dnia 20 sierpnia 1938 r. (pkt IV).

²⁸ ur. 2 października 1899 r. w m. Julianowo pow. Świecie woj. pomorskie, s. Franciszka i Apolonii z Tydłów. Ukończył 7 oddziałów szkoły ludowej. W maju 1917 r. wcielony do armii niemieckiej. Po przeszkoleniu rekruckim skierowany na front zachodni. Walczył we Francji. Od lutego 1920 r. w Wojsku Polskim. W składzie 64 pp walczył nad Dnieprem i Berezyną. Po zranieniu w nogę przebywał na leczeniu. Jako ozdrowieniec przydzielony do kompanii sanitarnej w Grodnie, skąd w marcu 1921 r. został urlopowany a w grudniu 1921 r. zdemobilizowany. W 1922 r. podjął służbę w Straży Celnej. Ukończył Szkołę S.C. w Wieleniu n. Notecią. Pełnił służbę graniczną na terenie ISC Chorzele – w komisariatach (kolejno): Leman, Dąbrowy, Myszyniec. Po przemianowaniu w korpusie szeregowych Straży Granicznej był kierownikiem placówki II linii Myszyniec. Żonaty, 3 dzieci.

²⁹ ASGran. sygn. 196/3162, Osowicki Anastazy – akta osobowe – Wyciąg r-zu Maz. IO SG Nr 13/34 z dnia 7 czerwca 1934 r. (pkt IV b).

sterunku. Z dniem 1 września 1935 r. przyznano mu prawo do szewronów za 12 lat służby³⁰. Z dniem 1 stycznia 1938 r. przyznano mu prawo do szewronów za 15 lat służby³¹. Od 1 kwietnia 1938 r. post. przyporządkowano do K-tu Białystok. Z dniem 15 lipca 1938 r. przeniesiony służbowo do służby wywiadowczej w Pom. Okr. SG gdzie został przydzielony na plac. II linii Bydgoszcz³².

Służba w ochronie granic była służbą ciężką. Pełna dyspozycyjność obejmowała także czas poza służbą – kiedy strażnicy pełnili funkcje instruktorów Przysposobienia Wojskowego czy Związku Strzeleckiego albo wykonywali inne rodzaje aktywności społecznej. W dłuższym przedziale czasowym organizm nawet najbardziej odpornych – protestował. Pojawiały się objawy wyczerpania. Każdy ze strażników miał prawo do urlopu wypoczynkowego. Korzystali z nich także strażnicy pełniący służbę na posterunku w Ostrowi Maz. co zostało odnotowane w treści rozkazów. W okresie od 1 do 28 czerwca 1936 r. zaplanowano urlop wypoczynkowy Antoniego Domińskiego³³ a „...w czasie od dnia 16 czerwca do dnia 13 lipca rb.” zaplanowano 4-tygodniowy urlop wypoczynkowy str. Dygasa³⁴. Wg planu urlopów – w okresie od 10 sierpnia do 7 września 1936 r. – przewidziano urlop wypoczynkowy st. str. Osowickiego³⁵. Niedostatek dokumentów nie pozwala jednak na stwierdzenie czy z urlopów tych skorzystali.

Ryc. 2. Pistolet Česka Zbrojovka wz. 28
– zbiory Muzeum Wojska w Pradze

Dość często bowiem zdarzało się, że potrzeby służby powodowały przesunięcie zaplanowanego urlopu na inny termin.

Służba wywiadowcza – wymagała specyficznego zaopatrzenia strażników. Ważną kwestią było uzbrojenie strażników. Obsada post. SG Ostrów Maz. posiadała jednolite uzbrojenie. Wszyscy strażnicy byli uzbrojeni w broń służbową produkcji czechosłowackiej. Były to pistolety systemu Česka Zbrojovka wz. 28³⁶.

Wg ewidencji materiałowej prod. Karwacki

³⁰ ASGran. sygn. 188/9, Maz. IO SG, Rozkaz Nr 20 z dnia 31 lipca 1935 r. (pkt I a 152).

³¹ ASGran. sygn. 188/11, Maz. IO SG, Rozkaz Nr 30 z dnia 20 grudnia 1937 r. (pkt VI a 16).

³² ASGran. sygn. 188/12, Komenda Maz. Okr. SG, Rozkaz Nr 15 z dnia 20 lipca 1938 r. (pkt II A b 2).

³³ ASGran. sygn. 188/, Rozkaz Nr 3 bez daty (pkt II a 5).

³⁴ ASGran, sygn. 188/735, Inspektorat SG Łomża, Rozkaz Nr 5 z dnia 20 maja 1936 r. (pkt II c 2).

³⁵ Tamże, Rozkaz Nr 6 z dnia 27 czerwca 1936 r. (pkt III e F 18).

³⁶ Produkowany przez czechosłowacką fabrykę w Štrakonicach pistolet - był bronią samopowtarzalną działającą na zasadzie wykorzystania energii krótkiego odrzutu lufy i zamka zaryglowanego poprzez jej obrót. Zasilanie amunicją 9x17 następowało z 8-nabojowego magazynka umieszczonego w chwycie. Fabryka dostarczała tę broń na zamówienie polskiego Ministerstwa Skarbu. Pierwsza partia broni została dostarczona w jesieni 1929 r. a do jednostek terenowych trafiła w grudniu.

Ostrów Maz. dnia 2 lutego 1937.

Oficjum biurowe Inspektoratu Straży Granicznej
w Łowiczy:

Na rozkaz Komisarjatu Straży Granicznej Kolno z dnia 29 stycznia 1937. L. ch: 67/37. w sprawie przedłożenia do I. J. Łowiczy wykasu planów dłuższych z zapewnieniem daty otrzymania, daty salisowienia oraz daty otrzymania ryeczaltni na ubranie cywilne przez st. st. Osowickiego i Samińskiego. Należy to daty tych zapodać mi mogą gdyż mi pamiętaniu kiedy został mi plan dłuższy wydany, na jaki oraz salisowienia oraz mi pamiętaniu kiedy otrzymano ryeczaltni na ubranie cywilne.

A wykasie przedłożonym z Komisarjatu Kolno figuruje data wydania planów dłuższych dla st. st. Osowickiego dn. 30/XI. 34. salisowienia do dnia 30/XI. 38. oraz st. st. Samiński data wydania 30/XI. 35 salisowienia do dnia 30/XI. 39.

Daty te są niegodnie gdyż w latach od 1934 do 1937. otrzymano sronnie ja jak i st. st. Samiński tylko jeden plan dłuższy w roku 1935 lub 1936. dłuższych planów w tym okresie nie otrzymano.

Daty wydania ryeczaltni na ubranie cywilne według rozkazu Komisarjatu Kolno są dla st. st. Osowickiego i Samińskiego 20/XI. 1935. czy daty te są zgodne tego mi pamiętaniu.

Osowicki Stanisł. st. st.
p. o. Kuzownik Posterunku

Inspektorat Straży Granicznej	
data: 4 LUT. 1937	numer:
numer:	data:
L. dz. 627	L. dz. data:

Ryc. 3. Źródło: Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie sygn. 188/

uzbrojony był w pistolet nr 398³⁷, broń str. Domińskiego miała nr 861³⁸, str. Dygas posiadał pistolet nr 183³⁹ a st. str. Osowicki – nr 2332⁴⁰. Stan ten potwierdza w praktyce przyjętą przez kierownictwo formacji zasadę, by broń czeską w pierwszej kolejności przydzielać przewodnikom psów służbowych i wywiadowcom.

Wśród wielu codziennych potrzeb – koniecznym było zapewnienie umundurowania oraz niezbędnych w pracy wywiadowców – ubrań cywilnych. Potwierdza to jeden z dokumentów – pisany odręcznie przez st. str. Osowickiego – skierowany do oficera wywiadu Inspektoratu SG w Łomży – w którym p.o. kierownik post. SG Ostrów Maz. informuje o wyposażeniu niektórych strażników posterunku SG Ostrów Mazowiecka w płaszcze oraz wypłacie ryczałtu na ubrania cywilne.

Ocena działalności posterunku w świetle kontroli

W trakcie kontroli posterunku w 1934 r. zgłoszono uwagi do postępowania kierownika – przod. Edmunda Karwackiego, który „...udał się do służby pozostawiając dziennik czynności nieaktualniony, t.j. bez zaznaczenia zdanej służby przez wywiadowców z dnia poprzedniego oraz brak służby na dzień bieżący.”⁴¹. Wobec wcześniejszych pouczeń kontrolujący udzielił kierownikowi posterunku upomnienia. Podczas kolejnej kontroli uznano, że uzyskane przez posterunek informacje „...rozpracowywane są dobrze. Służba w terenie bez uwag. Zwrócić uwagę na pasażerów w kierunku m. Warszawy tak na autobusach jak i kolejach, zwłaszcza przybywających od granicy”⁴².

W początku 1935 r. kontrola służby informacyjnej w post. Ostrów Maz. wykazała, że kier. post. przod. Karwacki „...nie wszystkie wiadomości do ks. służby inf.”⁴³ – choć na tej podstawie przeprowadza rewizje i zajmuje towary. Nieco później – kolejne czynności kontrolne ujawniły „...wielki chaos w prowadzeniu kancelarii posterunku”⁴⁴. W ocenie kontrolującego chaos ten wynika m. in. z tego, że „Kier. posterunku tworzy szereg teczek i wykazów nie uregulowanych żadnym rozkazem, czem rozbudowuje kancelarię posterunku...”⁴⁵. Stwierdzono też, że od kilku miesięcy nie zarządzono służby nocnej. Nadto – pomimo sporej ilości gromadzonych informacji – są one niepotwierdzone a wręcz nieprawdziwe. Stąd też polecono – zwrócenie baczniejszej uwagi na sposób pozyskania informacji i jej wiarygodność. W pouczeniu za-

³⁷ ASGran. sygn. 188/563, Komisariat SG Kolno, Pismo L.dz. 1141/34 z dnia 6 września 1934 r. – Wykaz szeregowych K-tu SG Kolno posiadających pistolety czeskie.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ ASGran s. 188/435, Inspektorat SG Łomża, Rozkaz tajny Nr 6 z 1934 r.

⁴² ASGran s. 188/435, Inspektorat SG Łomża, Rozkaz tajny Nr 8 z 34 r.

⁴³ ASGran. sygn. 188/435, Inspektorat SG Łomża, Rozkaz tajny Nr 1/35 z dnia 1935 r., k. 181.

⁴⁴ Tamże, Rozkaz tajny Nr 9 z dnia 1935 r. k. 245.

⁴⁵ Tamże, k. 246.

uważono, że: „Absorbowanie bowiem aparatu wywiadowczego różnego rodzaju kłamstwami powoduje brak zaufania wywiadowców nie tylko do kierownika wywiadu lecz do pracy wywiadowczej wogóle”⁴⁶. W celu poprawy efektów służby wywiadowczej podjęto działania mające na celu wyposażenie placówki w aparat telefoniczny. W marcu 1935 r. kierownik Inspektoratu SG Łomża – inspektor Krawiecki – polecił opracowanie „...meldunków i szkicu [oryg.] połączenia telefonicznego...”⁴⁷. Wg informacji z kwietnia – szkicu połączenia w sieci państwowej nie zrealizowano „...z uwagi na trudności techniczne, wpływające z dużych odległości w stosunku do wymaganej skali szkicu”⁴⁸. Nie ustalono też – do której z istniejących linii telefonicznych placówka miała być podłączona. Jedną z nich biegła wzdłuż szosy Łomża – Białystok przez miejscowości: Bożejewo – Żelechy – Wizna – Strękowa Góra – Zawady – Tykocin. Druga – wzdłuż szosy – przez Puchały – Mężenin – Jeżewo. Kontakt Inspektoratu z posterunkiem odbywał się dotychczas na zasadzie przywołania – za pośrednictwem telefonu zainstalowanego na posterunku Policji Państwowej w Ostrowi Maz. pod Nr 85⁴⁹. Nie wykluczone, że w/w uwagi do działalności przod. Karwackiego przyczyniły się do jego służbowego przeniesienia. Obowiązki kierownika posterunku powierzono st. str. Osowickiemu. W drugiej połowie 1935 r. działania post. Ostrow Maz. sprowadzały się głównie do obserwacji ogólnej w mieście. Czynności te w październiku 1935 r. obejmowały „...więcej niż połowę całej służby. Rezultatów żadnych dotąd nie osiągnięto. Ogólnie post. pracuje powierzchownie”⁵⁰. Wydano przy tym zalecenia rozpracowania rejonu służbowego i rozpoznania elementu przestępczego oraz zorganizowania sieci informatorów – a w części rejonu już rozpoznanego – utrzymywania kontaktu z informatorami. „Służbie obserwacji w mieście wyznaczać zadania ściśle określone i zarządzać ją tylko wówczas, gdy będzie potrzebna.”

W wyniku kontroli posterunku w 1936 r. prowadzonej „...wg dziennika czynności i książki służby inf.”⁵¹ – ustalono, że „Przeważną część służby przeznaczają się na obserwację ogólną w mieście, bez ściśle określonych zadań. Rozdział służby – nie celowy. Zarządzone zwrócenie wysiłków na rozpracowanie rejonu służbowego a głównie na rozpoznanie dróg i sposobów transportowania przemytu przez rejon posterunku”⁵². Podczas kolejnej kontroli w październiku 1936 r. wydano zalecenie, by „W rejonach rozpoznanych utrzymywać ciągły kontakt z informatorami”⁵³ – co świadczy o pewnej skuteczności działań wywiadu oraz istnieniu grupy informatorów współpracujących z posterunkiem w Ostrowi Maz.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ ASGran. sygn. 188/620, Inspektorat SG Łomża, Pismo L.dz. 47/Tj./35 z dnia 30 marca 1935 r., b.p.

⁴⁸ Tamże, Pismo L.dz. 54/Tj/35 z dnia 6 kwietnia 1935 r., k. 60.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ ASGran. sygn. 188/435, Inspektorat SG Łomża, Rozkaz tajny Nr 10/36.

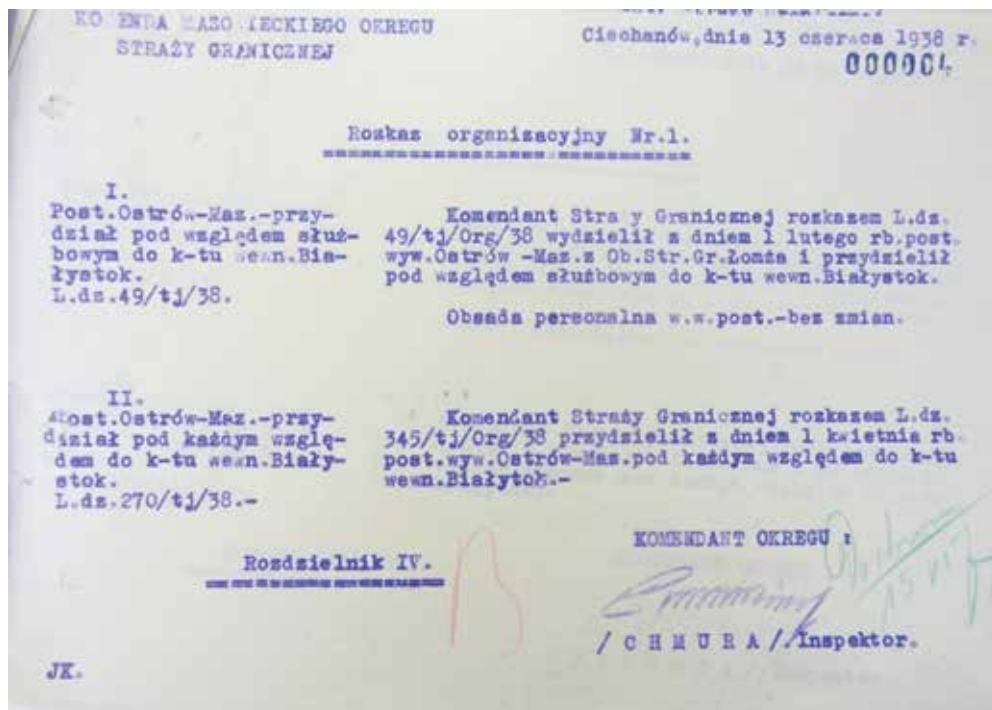
⁵¹ Tamże, R-z taj. Nr 9/36.

⁵² Tamże.

⁵³ Tamże, R-z taj. Nr 10/36, k. 366.

Zmiany w organizacji posterunku i jego likwidacja

Z dniem 1 lutego 1938 r.⁵⁴ posterunek SG Ostrów Maz. został wydzielony z IG Łomża i podporządkowany pod względem służbowym⁵⁵ przydzielony do Komisarjatu Wewnętrznego Białystok⁵⁶. W treści pkt II tegoż rozkazu ustalono też, że „...z dniem 1 kwietnia rb. post. wyw. Ostrów-Maz. pod każdym względem do k-tu wewn. Białystok”⁵⁷.

Ryc. 4. Rozkaz organizacyjny nr 1 z dnia 13 czerwca 1938 r.
Źródło: ASGran. sygn. 188/ 724.

Ten niewielki, aczkolwiek i nie mały zbiór informacji nt. post. SG Ostrów Maz. został opracowany w pełnej świadomości jego niedostatków dokumentacyjnych, które z perspektywy czasu, zawirowań czasu wojny i decyzji powojennych władz – nie pozwalają na pełniejsze ustalenia. Na obecnym etapie badań – jedyną szansą uzupełnienia wiedzy o posterunku – jest dotarcie do lokalnych zbiorów, prywatnych kolekcji czy pamiątek rodzinnych. W nadziei autora – skierowana do szerszego grona czytelników publikacja pozwoli na dalsze ustalenia.

⁵⁴ Tamże, Maz. IO SG, Rozkaz organizacyjny Nr 1 z dnia 13 czerwca 1938 r. (pkt I).

⁵⁵ ASGran. sygn. 188/724, Komenda Maz. Okr. SG, Rozkaz organizacyjny Nr 1 z dnia 13 czerwca 1938 r. (pkt I), k. 4.

⁵⁶ Min. Skarbu, KSG, Rozkaz Nr 1 z dnia 1 lipca 1938 r. komendanta Straży Granicznej płk. Jana Jur-Gorzechowskiego w sprawie etatów budżetowych Straży Granicznej na rok 1938/1939 oraz organizacyjnych, M. Jabłonowski B. Polak – Polskie formacje graniczne... op. cit. s. 122.

⁵⁷ ASGran. sygn. 188/724, Rozkaz organizacyjny Nr 1 z dnia 13 czerwca 1938 r. (pkt II).

000005

KOMENDA MAZOWIECKIEGO OKRĘGU
STRĄŻY GRANICZNEJ

Ciechanów, dnia 16 września 1938 r.

Rozkaz Organizacyjny Nr. 2

I.
Post. Ostrów Maz.-
likwidacja.
L. ds. 641/tj/38.

Komendant Strazy Granicznej rozkazem L. ds. 1089/
Tj/Org/38 z dnia 3.VIII.rb. sara dziez likwidacje post.
Ostrów -Maz., k-tu Wewn. Białystok, Ob. S. G. Zomsa, z dniem
1 sierpnia rb.

II.
Plac. I l. Wilanowo-
przeniesienie sie-
dziby.-
L. ds. 723/tj/38.

Komendant Strazy Granicznej rozkazem L. ds. 1182/
Tj/Org/38 z dnia 8. IX. rb., przeniesi z dniem 1 paź-
dziernika rb. siedzibe plac. I l. Wilanowo, k-tu Dział-
dowo, Ob. S. G. Prazenyż, do m. Kłęczkowo.

W związku z powyższym dotychczasowa nazwa w.w.
plac. zostaje zmieniona w.g. nowego miejsca zakwatero-
wania.

Rozdzielnik IV.

KOMENDANT OKRĘGU :

[Signature]
/ C H M U R A / Nadinspekt. br.

Ryc. 5. Rozkaz organizacyjny nr 2 z dnia 16 września 1938 r.

